

Βιβλιοστάσιον

*Ἀρχιεπίσκοπος Ἀναστάσιος
πορευόμενος. Συνομιλίες με τὴ Νατάσα
Μπαστέα καὶ τὸν Μάκη Προβατᾶ,
ἐκδ. Πατάκη, Ἀθήνα 2021, 312 σσ.*

Τὸ παρὸν πόνημα, μέσα ἀπὸ προσω-
πικὲς μαρτυρίες, ἀναμνήσεις καὶ ντο-
κουμέντα, παρουσιάζει τὴν πορεία τοῦ
ἀειμνήστου πλέον Ἀρχιεπισκόπου Τιρά-
νων, Δυρραχίου καὶ πάσης Ἀλβανίας
Ἀναστασίου. Οἱ αὐτοβιογραφικὲς ἀφ-
ηγήσεις τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ἀποτελοῦν
προσωπικὲς καταθέσεις του σὲ δύο δη-
μοσιογράφους, τὴ Νατάσα Μπαστέα
καὶ τὸν Μάκη Προβατᾶ. Ἡ συλλογὴ καὶ
καταγραφὴ τοῦ ὕλικου γιὰ τὸ βιβλίο
αὐτὸ ξεκίνησε μὲ μία πρώτη συνάντηση
τὸν Μάιο τοῦ 2018 στὴν Ἀθήνα καὶ
ὀλοκληρώθηκε σταδιακὰ τὸ φθινόπωρο
τοῦ 2020 σὲ μία σειρά συνομιλιῶν στὴν
Ἀθήνα καὶ στὰ Τίρανα.

Προηγούνται δύο σύντομοι πρόλογοι
ἀπὸ τοὺς δύο δημοσιογράφους, ὅπου
οἱ ἴδιοι ἀποκαλύπτουν τὴ βαθιὰ ἐπί-
δραση ποὺ ἄσκησε στὸν καθένα ἀπὸ
αὐτοὺς ὁ γλυκὺς καὶ ἰσχυρὸς λόγος τοῦ
Ἀρχιεπισκόπου Ἀναστασίου καὶ σημειώ-
νουν πὼς τὸ βιβλίο ἀποτέλεσε γι' αὐτοὺς
«πολύτιμη πηγὴ στὴρίξεως καὶ ἀγάπης
ἀλλὰ καὶ ἓνα μάθημα ἀποδοχῆς τῆς ζωῆς
σὲ ὅλο της τὸ μεγαλεῖο».

Στὴ συνέχεια τὸ πλούσιο καὶ πη-
γαῖο ὕλικὸ μὲ τίς αὐτομαρτυρίες τοῦ
Ἀρχιεπισκόπου ὑπὸ μορφήν ἐρωταπο-

κρίσεων δομεῖται σὲ τρεῖς ἐνότητες,
δεδομένου ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Ἱεράρχης κάνει
λόγο γιὰ τρεῖς διακριτὲς τριακονταετίες
περιόδους στὴ μακρὰ πορεία τῆς ζωῆς
του. Μὲ συστηματικότητα καὶ εὐστοχία,
ἡ κάθε τριακονταετία ἐπιμερίζεται στὸ
βιβλίο σὲ ἐπὶ μέρους ὑποενότητες, μὲ
ἐμβληματικούς τίτλους, οἱ ὅποιοι ἤδη ἀπὸ
τὸν πίνακα περιεχομένων προσφέρουν
στὸν ἀναγνώστη μία ἀσφαλῆ πυξίδα
πλοήγησης στὴν πολυετὴ δράση τοῦ
Ἀρχιεπισκόπου, ἀπὸ τὰ πρῶτα νεανικὰ
του χρόνια μέχρι καὶ σήμερα.

Ἐνότητα Α'. Πρώτη τριακονταετία
(1929-1960). Νεανικὰ χρόνια, λαϊκὸς
θεολόγος – στὴν Ἑλλάδα [σσ. 23-55]. Ἡ
ἀφήγηση ἀρχίζει μὲ μιὰ εἰκόνα ἀπὸ τὴν
παιδικὴ ἡλικία τοῦ Ἀρχιεπισκόπου στὰ
μαῦρα χρόνια τῆς Κατοχῆς καὶ τίς πρώτες
ἀναζητήσεις μὲ ὁμάδα φίλων. Τότε τοπο-
θετεῖται καὶ ἡ πρώτη βεβαιότητά του γιὰ
τὴν ὕπαρξη τοῦ Θεοῦ, μία βεβαιότητα ποὺ
τὸν ἀκολουθεῖ ἔκτοτε ὅπου καὶ ἂν βρεθεῖ.
Στὶς ἀναμνήσεις ἔρχεται ἡ γενέθλια πόλη
τῆς Πρέβεζας, ἡ πιστὴ καὶ εὐλαβικὴ
μορφὴ τῆς μητέρας του καὶ τοῦ ἀγωνιστῆ
πατέρα, τοῦ παπποῦ καὶ τῶν ἀδελφῶν
του. Ἡ δεύτερη δεκαετία τῆς ζωῆς τοῦ
Ἀρχιεπισκόπου σημαδεύεται ἀπὸ τὴν
ἐμπειρία τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου
καὶ τῆς Κατοχῆς. Μὲ συγκίνηση θυμᾶται
ὀνόματα συμμαθητῶν καὶ καθηγητῶν.
Ἀριστοῦχος μαθητῆς καὶ μὲ ἔφεση στὰ
μαθηματικά, πρὸς μεγάλη ἐκπληξὴ ὅλων

ἀποφασίζει νὰ ἀκολουθήσει τὴ Θεολογία. Ὁ δρόμος αὐτὸς τὸν ὀδηγεῖ στὴ στοχαστικὴ μελέτῃ τῶν Γραφῶν, τὸν ἐνθουσιάζει καὶ δυναμώνει τὴν πεποίθησή του ὅτι μὲ τὴν ἐλευθερία, τὴν εἰρήνη καὶ τὴν ἀγάπη θὰ πραγματοποιηθεῖ τὸ μεγάλο ὄνειρο τῶν χρόνων τῆς κατοχῆς καὶ θὰ ἀνατεῖλει ἕνας καινούργιος κόσμος. Ἐντάσσεται στὴν ἀδελφότητα θεολόγων «Ἡ Ζωή» καὶ συνδέεται πνευματικὰ μὲ σπάνιας ποιότητος ἀνθρώπους, τοὺς ὁποίους ἀνακαλεῖ ὀνομαστικὰ στὴ μνήμη του μὲ εὐγνωμοσύνη. Ἐργάζεται ὡς ἱεροκήρυκας, ἀρθρογράφος σὲ ἐκκλησιαστικὰ περιοδικὰ, ὁμαδάρχης χριστιανικῶν ὁμάδων, συντονιστὴς ὑπευθύνων τῶν κύκλων μελέτης Ἁγίας Γραφῆς. Ὡς ἀρχηγὸς ἐφηβικῶν κατασκηνώσεων βιώνει ὑπέροχες ἐμπειρίες, ἐνῶ στὴν τελευταία κατασκηνωτικὴ ἐξόρμησή του στὶς Πρέσπες, τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1959, ἀτένισε γιὰ πρώτη φορὰ τὴ χειμαζόμενη τότε ἀπὸ ἕναν ἀθεϊστικὸ διωγμὸ Ἀλβανία, μὲ τὴν ὁποία ἔμελλε νὰ συνδέσει ἀργότερα ἄρρηκτα τὴ ζωὴ καὶ τὴ δράση του. Τὴν ἴδια περίοδο ἀναζωπυρώνεται τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὴν ἐξωτερικὴ ἱεραποστολή, ἀρχίζει ἡ ἔκδοση τοῦ ἱεραποστολικοῦ περιοδικοῦ *Πορευθέντες* (Φεβρουάριος 1959) καὶ χαράσσεται μία πορεία ποὺ καθόρισε τὴ μετέπειτα ζωὴ του, ἀνοίγοντας ἕναν εὐρύτατο παγκόσμιον ὀρίζοντα, μὲ ἐκπλήξεις καὶ εὐλογίες.

Ἐνότητα Β'. Δεύτερη τριακονταετία (1960-1991). Κληρικός, Καθηγητὴς Πανεπιστημίου, διεθνεῖς δραστηριότητες – Ἑλλάδα, Ἀφρική, Ἑλβετία, ταξίδια ἀνὰ τὴν οἰκουμένη [σσ. 59-137]. Στὸ κλίμα αὐτὸ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ τῆς αὐτοθυσίας, τὴν 1η Αὐγούστου τοῦ 1959 ἀποδέχεται τὴν πρόταση τῶν πνευματικῶν ἀδελφῶν του νὰ ἱερωθεῖ. Μία ἐβδομάδα μετὰ τὴν μοναχικὴ κουρὰ ἀκολουθεῖ ἡ χειροτονία του σὲ ἱεροδιάκονο ἀπὸ τὸν Ἀρχιεπίσκοπο

Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κυρὸ Θεόκλητο. Τὸ ἐνδιαφέρον του στρέφεται στὴ λειτουργικὴ ζωὴ, τὸ κήρυγμα καὶ τὴν ἀρθρογραφία, ἐνῶ ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τοῦ ἀναθέτει τὴ συγγραφὴ νέων βοηθημάτων τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας γιὰ τὰ Μέσα Κατηχητικὰ Σχολεῖα. Σημαντικὸς σταθμὸς ὑπῆρξε ἡ ἱδρυση τοῦ Διορθόδοξου Ἱεραποστολικοῦ Κέντρου μὲ τὴν ὀνομασία «Πορευθέντες», στὸ ὁποῖο ἡ ἐξωτερικὴ ἱεραποστολικὴ δράση συναντήθηκε μὲ τὸ γενικώτερο ἱεραποστολικὸ ἐνδιαφέρον τῆς οἰκουμενικῆς κίνησης. Στὸν ἀγῶνα του γιὰ τὴν ἀναζωπύρωση τῆς ἐξωτερικῆς ἱεραποστολῆς ἐστιάζει στὴν ἰδέα-σύνθημα: «Λειτουργία μετὰ τῆ Θεῆς Λειτουργία», τὴ Λειτουργία ἐκείνη δηλαδὴ ποὺ συνεχίζεται καὶ στὶς καθημερινὲς προσωπικὲς συνθήκες τοῦ καθενὸς ἀπὸ ἐμᾶς καὶ στοχεύει νὰ πραγματώσει μιὰ ζωντανὴ διακήρυξη τοῦ Εὐαγγελίου ὑπὲρ τοῦ «σύμπαντος κόσμου». Στὰ πρῶτα χρόνια τῆς δεκαετίας τοῦ '60, ὡς μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς Ἱεραποστολικῶν Μελετῶν τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν, ἐπισκέπτεται τὴν ἀμερικανικὴ ἥπειρο καὶ ἡ πρωτόγνωρ ἐμπειρία τῆς ζούγκλας στὸ νότιο Μεξικὸ τὸν φέρνει σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸ ἱεραποστολικὸ ἔργο ἀνθρώπων ποὺ ἐκπαιδεύονταν νὰ μεταφράσουν τὸ εὐαγγέλιο σὲ γλῶσσες καὶ διαλέκτους ποὺ μέχρι τότε ἄγνοοῦσαν. Εἶναι ἡ ἐποχὴ ποὺ ἀναπτύσσεται τὸ αἶτημα τῆς ἱεραποστολῆς στὶς ἐξαθλιωμένες χώρες τῆς Ἀφρικῆς. Χειροτονεῖται ἱερέας τὸν Μάιο τοῦ 1964 καὶ τὴν ἴδια μέρα ἀναχωρεῖ γιὰ τὴν Καμπάλα τῆς Οὐγκάντας. Σὲ ἕνα ἄκρως ἐξομολογητικὸ κείμενό του περιγράφει τὶς συγκλονιστικὲς ἐμπειρίες καὶ δυσκολίες τῆς πορείας στὴν ἀφρικανικὴ ἥπειρο. Ἡ πορεία αὐτὴ ἔμελλε νὰ διακοπεῖ βίαια, καθὼς μία βαριὰ μορφὴ ἐλonoσίας τὸν ὑποχρεώνει νὰ ἐγκαταλείψει τὴν Ἀφρική. Μὲ τὴν

ἐπιστροφή στην Ἑλλάδα τὸν περίμενε ἕνας καινούργιος δρόμος. Συνειδητοποιώντας τὴν ἀνάγκη τῆς θεολογικῆς καὶ θρησκευολογικῆς κατάρτισης, ἀποφασίζει νὰ μεταβεῖ γιὰ μεταπτυχιακὲς σπουδὲς στὴ Γερμανία. Παρακολουθεῖ σπουδαίους θρησκευολόγους, ἐπισκέπτεται γιὰ ἐπιτόπια θρησκευολογικὴ ἔρευνα τὴν Οὐγκάντα, σπουδάζει Ἐθνολογία καὶ Ἀφρικανολογία, μαθαίνει ξένες γλῶσσες καὶ ἐξοπλίζεται ἐπιστημονικὰ γιὰ τὴν ἱεραποστολικὴ του διακονία. Ἡ ἐπιβολὴ τῆς δικτατορίας στὴν Ἑλλάδα τὸν βρίσκει στὴν Γερμανία, ὅπου παραμένει μέχρι τὶς ἀρχὲς τοῦ 1971. Στὸ διάστημα αὐτὸ ἀρνεῖται νὰ ἀναλάβει μητροπολιτικὴ θέση καὶ ἄλλες κεντρικὲς εὐθύνες στὴν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος. Τὸ 1970 ἰδρύεται τὸ Διορθόδοξο Κέντρο Ἱεραποστολικῶν Σπουδῶν στὴν Ἀθήνα καὶ ἡ Ἱερὰ Σύνοδος ἀναθέτει στὸν Ἀναστάσιο τὴ διεύθυνση τοῦ Κέντρου. Ἀκολουθεῖ ἡ ἐκλογή του ὡς Καθηγητῆ στὴν ἔδρα Θρησκευολογίας τοῦ Ε.Κ.ΠΑ. Ἡ ἀκαδημαϊκὴ του ἐνασχόληση μὲ τὴ μελέτη τῶν ἄλλων θρησκειῶν διευρύνει τὴν οἰκουμενικὴ του ἀντίληψη καὶ ἐδραιώνει τὴν πεποίθηση ὅτι γιὰ νὰ μεταδώσουμε πειστικὰ τὴ μαρτυρία τῆς δικῆς μας πίστεως ἀνὰ τὴν οἰκουμένη ἀλλὰ καὶ τὴν εἰδοποιὸ διαφορὰ τῆς δικῆς μας πίστεως εἶναι ἀναγκαῖα ἡ γνώση τῶν θρησκευτικῶν ἀντιλήψεων τῶν ἄλλων. Στὸ πλαίσιο αὐτὸ ἐντάσσεται καὶ ἡ θρησκευολογικὴ ἐπισκόπηση γιὰ τὸ Ἰσλάμ ποὺ καταγράφηκε στὸ ἀντίστοιχο ἐγχειρίδιό του, σὲ μία ἐποχὴ ποὺ δὲν εἶχε ἀκόμη προκληθεῖ ἡ παγκόσμια ἀνησυχία γιὰ τὸ Ἰσλάμ.

Παράλληλα ἐκλέγεται Τιτουλάριος Ἐπίσκοπος Ἀνδρούσης καὶ ἀναλαμβάνει διοικητικὲς εὐθύνες στὴν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, ἐνῶ συνεχίζει ἱεραποστολικά καὶ ἐρευνητικὰ ταξίδια στὴν Ἀπὼ Ἀνατολή, τὴν Κορέα, καθὼς καὶ τὴν Ἰαπωνία.

Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ γνωρίζει καὶ συνδέεται πνευματικὰ μὲ τὸν π. Πορφύριο. Θυμᾶται τὴν ἐνεργὸ συμμετοχὴ του στὴν προσφορά βοήθειας σὲ φοιτητὲς καὶ τὰ γεγονότα τῆς ἐξέγερσης τῶν φοιτητῶν τῆς Νομικῆς τοῦ 1973. Ἀνακαλεῖ ἐπίσης τὰ γεγονότα περὶ τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Ἱερώνυμο Κοτσώνη καὶ τὴν ἐκτίμησή του γιὰ τὸ ἔργο καὶ τὴν προσφορά του. Παράλληλα ἔχει ἐνεργὸ συμμετοχὴ στὴν παγκόσμια θεολογικὴ καὶ ἱεραποστολικὴ ἀναζήτηση, μὲ ἐπισκέψεις ἀπὸ τὴν Ἰνδία, τὸ Ἰράν καὶ τὴν Κίνα μέχρι τὴν Ἀργεντινὴ καὶ τὶς χώρες τῆς Καραϊβικῆς. Ἀνταποκρίνεται μὲ συνέπεια, μὲ πίστη καὶ μὲ ταπεινότητα στίς εὐθύνες τῆς ἀποστολῆς ποὺ ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀναθέτει σὲ ποικίλους τομεῖς, ὅπως εἶναι τὸ ἐκδοτικὸ καὶ κατηχητικὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας, ἐπιστημονικὲς ἐταιρεῖες καὶ ἐκκλησιαστικοὶ ὀργανισμοί. Τὸ ἔτος 1981 ἀναλαμβάνει τὴν εὐθύνη τοῦ Τοποτηρητοῦ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Εἰρηνοπούλεως-Ἀνατολικῆς Ἀφρικῆς, προκειμένου νὰ συμβάλει στὴ θεραπεία τοῦ σχίσματος τῶν Ἀφρικανῶν Ὀρθοδόξων μὲ τὸ Πατριαρχεῖο Ἀλεξανδρείας. Παρὰ τὶς περιπέτειες τῆς υἱείας του τὴν περίοδο αὐτῇ, τὰ μάτια τῶν Ἀφρικανῶν ποὺ παρακολουθοῦν μὲ κατάνυξη τὴ Λειτουργία σὲ αὐτοσχέδιους ταπεινοὺς ναοὺς δυναμώνουν μέσα του τὸν ἱεραποστολικὸ ζῆλο καὶ τὴν ἀνάγκη νὰ μεταλαμπαδεύσει στίς ψυχές τους τὸ μήνυμα τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὴ ἡ ἐμπειρία τῆς Ἀφρικῆς ἦταν οὐσιαστικὴ καὶ σημαντικὴ γιὰ τὴν ἱεραποστολικὴ του πορεία. Στίς ἀρχὲς τοῦ 1991 πληροφορεῖται τηλεφωνικὰ ὅτι ὀρίζεται ἀπὸ τὴν Ἀγία καὶ Ἱερὰ Σύνοδο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Πατριαρχικὸς Ἐξάρχος στὴν Ἀλβανία. Ὅστερα ἀπὸ ἕνα χρόνο ἐπιτόπιας ἀναγνώρισης τῆς καταστάσεως, ὅταν χρειάστηκε νὰ ἀποχαιρετίσει ὀριστικὰ τοὺς προσφιλεῖς του Ἀφρικανούς, γιὰ νὰ

βαδίζει έναν πολύ δύσκολο δρόμο στην πιό ταλαιπωρημένη και φτωχή χώρα της Εύρώπης, την Αλβανία, ανακαλεί στη μνήμη του τὰ αίσθήματα αγάπης και την πολύτιμη έμπειρία του στην Αφρική.

Ενότητα Γ'. Τρίτη τριακονταετία (1991 κ.έ.). Αρχιεπίσκοπος. Επίτιμο μέλος έπιστημονικών ακαδημιών και όργανισμών – Αλβανία, Ελλάδα, προσκλήσεις σέ διάφορες χώρες – [σσ. 141- 273].

Μετά από την μακρά αυτή πορεία ακολουθεί ή άπροσδόκητη και πρωτόγνωρη άποστολή που φέρει τὸ όνομα Αλβανία – ή χώρα στην όποία ή παρουσία του Άναστασίου έμελλε νά αφήσει ανεξίτηλο τὸ άποτύπωμά του. Μετά από έξάμηνη παραμονή στην Αθήνα, λόγω των αντιδράσεων του άλβανικού καθεστώτος νά έπιτρέψει την είσοδο ενός Έλληνα που είχε μάλιστα άποσταλεί από τὸ Οίκουμενικό Πατριαρχείο, φθάνει στὰ Τίρανα στίς 16 Ιουλίου του 1991, με άδεια παραμονής μόνο για ένα μήνα. Μή γνωρίζοντας την άλβανική γλώσσα, άναψε συγκινημένος ένα κερί και ρωτώντας πώς λέγεται στὰ Άλβανικά τὸ Χριστός Άνέστη, βροντοφώναξε τή φράση στην άλβανική γλώσσα, μιá φράση που έγινε τὸ σύνθημά του και ό όδηγός του στην έπανίδρυση και άνοιχοδόμηση της Όρθόδοξου Αυτόκεφάλου Έκκλησίας της Αλβανίας. Αρχίζει τίς πρώτες περιοδείες, σέ κατεστραμμένους δρόμους, σέ ναούς που είχαν μετατραπεί σέ μηχανουργεία, κινηματογράφους, γυμναστήρια, άποθήκες. Καί ενώ έτοιμάζεται νά επιστρέψει στην Ελλάδα, κληρος και λαός ζητᾶ νά παραμείνει στη χώρα. Μία έπιτροπή έπισκέφθηκε τὸ Οίκουμενικό Πατριαρχείο για νά ζητήσει την έκλογή του στη θέση του Προκαθημένου της Όρθόδοξου Αυτόκεφάλου Έκκλησίας της Αλβανίας. Για τὸν ίδιο ήταν μιá δύσκολη έπιλογή. Ήταν μιá πορεία σὸ άγνωστο. Όμως,

καθώς όλα έδειχναν ότι αυτό ήταν τὸ θέλημα του Θεού, άποφάσισε νά άποδεχθεί την έκλογή του. Ταυτόχρονα ένημερώθηκε για την έκλογή και άλλων τριών Αρχιμανδριτών, προκειμένου νά συγκροτηθεί ή Ίερά Σύνοδος της Έκκλησίας της Αλβανίας, γεγονός που δέν έγινε άποδεκτό από την Άλβανική κυβέρνηση. Ό Πρόεδρος της Δημοκρατίας άνακοινώνει την άπόφασή του νά δεχθεί μόνο την έκλογή του Άναστασίου στη θέση του Αρχιεπισκόπου, λόγω της εκτίμησης που υπήρχε σὸ πρόσωπό του από την έτήσια παραμονή του στη χώρα. Η ένθρόνισή του γίνεται στίς 2 Αύγουστου 1992, εν μέσω αντιδράσεων. Έτσι αρχίζει για τὸν μοναχικό Έπίσκοπο ένας τραχύς άνήφορος. Οί Όρθόδοξοι της Κορυτσάς συλλέγουν ύπογραφές για την παραμονή του στη χώρα. Ό ίδιος αρχίζει σέ ιδιαίτερα άντίξοες συνθήκες μιá πολύπτυχη άποστολική και ποιμαντική προσπάθεια. Η Έκκλησία της Αλβανίας που ανέλαβε νά ποιμάνει ήταν πλήρως διαλυμένη, ή χώρα ήταν, με συνταγματική διάταξη, ένα άθεο κράτος, οί πιστοί δέν είχαν ένιαία έθνική καταγωγή, ενώ συνυπήρχαν όρθόδοξοι, μουσουλμάνοι και ρωμαιοκαθολικοί. Ένα δάσος με μεγάλη ποικιλία δένδρων, που όμως έπρεπε νά αναπτύσσονται ελεύθερα κάτω από τὸ φῶς του Ήλιου της Δικαιοσύνης, όπως σημειώνει αυτόλεξει ό ίδιος. Βασικός στόχος του γίνεται ή έπικοινωνία με όλες τίς θρησκευτικές κοινότητες και ή είρηνική συνύπαρξη. Η συννεφιά της καχυποψίας πολλών λόγω της έλληνικής του καταγωγής και της όρθόδοξης πίστες συνέχισε νά τὸν σκεπάζει για πολλά χρόνια και κινδύνευσε και ή ίδια του ή ζωή.

Μόλις μετά από 27 χρόνια παραμονής στη χώρα, τὸ 2018, τὸ δόθηκε ή άλβανική ύπηκοότητα.

Ἄμεση προτεραιότητά του ὅλα αὐτὰ τὰ χρόνια ἦταν ἡ ἐνίσχυση, ἡ παρηγορία καὶ ἡ πνευματικὴ στήριξη τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ μεταφορὰ τοῦ εὐ-αγγελικοῦ λόγου, μὲ τὸ κήρυγμα, τὰ ἔντυπα, τὰ περιοδικά, οἱ μεταφράσεις βιβλίων στὴν ἀλβανικὴ γλῶσσα, ἡ ἱδρυση τυπογραφείου, ἡ ἔκδοση μηνιαίας ἐφημερίδας. Ὁ ἴδιος ἀποφασίζει νὰ μάθει τὴν ἀλβανικὴ γλῶσσα γιὰ τὴν ἄμεση ἐπικοινωνία, κυρίως ὅμως τοὺς πλησιάζει μὲ τὴ γλῶσσα τῆς ἀγάπης, ποὺ εἶναι κατανοητὴ ἀπὸ ὅλους καὶ πραγματώνεται μὲ τὸ εἰλικρινὲς ἐνδιαφέρον, τὴν εὐγενικὴ στοργή καὶ τὴ συνεπῆ καὶ βαθιὰ κατανόηση. Παράλληλα φροντίζει γιὰ τὴν ὑπέρβαση κάποιων ἑλληνοαλβανικῶν ἐντάσεων, ἐνῶ ἐξασφαλίζει βοήθεια ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση μιᾶς ἐπιδημίας χολέρας στὸ Βεράτιο. Παρ' ὅλα αὐτὰ ἐθνικιστικοὶ κύκλοι ἐτοιμάζουν ἓνα σχέδιο νέου συντάγματος ποὺ προβλέπει τὴν ἀπομάκρυνσή του ἀπὸ τὴ χώρα. Ἡ στήριξη τῶν Ὀρθοδόξων σὲ ὅλη τὴν Ἀλβανία ὁδηγεῖ στὴν καταψήφισή τοῦ ἄρθρου αὐτοῦ, ἀλλὰ ἡ ἔνταση συνεχίζεται. Τὰ γεγονότα τοῦ 1997 στὴν Ἀλβανία καὶ ἡ κατάρρευση τῶν λεγόμενων τραπεζικῶν πυραμίδων ποὺ ὁδήγησε πολλοὺς σὲ οἰκονομικὴ ἐξαθλίωση, εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα νέες ἐπιθέσεις κατὰ τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἐξακολουθεῖ νὰ στηρίζει ποικιλοτρόπως τὸν πολυπαθὸ λαό. Στὸ μεταξὺ τὸ 1997 ἐπανέρχεται τὸ θέμα τῆς χειροτονίας τῶν τριῶν μητροπολιτῶν ποὺ εἶχαν ἐκλεγεῖ μαζὶ μὲ τὸν Ἀναστάσιο καὶ δὲν εἶχαν γίνῃ δεκτοὶ ἀπὸ τὴν Ἀλβανικὴ κυβέρνησι. Οἱ χειρισμοὶ τοῦ θέματος δημιούργησαν τριγμοὺς καὶ ἔφεραν σὲ τραγικὴ θέσιν τὸν Ἀναστάσιο, σὲ σημεῖο νὰ σκεφθεῖ πρὸς στιγμὴν τὴν παραίτησή του. Ἐν τέλει τὸ θέμα τῆς συγκρότησής τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, τὸ ὁποῖο ἦταν πολὺπλευρο καὶ

εἶχε τεράστια σημασία γιὰ τὴν Ἀλβανία, ἐπιλύθηκε καὶ ἔκλεισε, μετὰ ἀπὸ μακροχρόνιες διαδικασίες μόλις τὸ 2012, καὶ ὁ Ἀναστάσιος παρέμεινε συνεχίζοντας τὸ ἔργο του γιὰ τὴν ἀνασυγκρότησιν τῆς πολυπαθούς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας καὶ τὴ στήριξιν τοῦ λαοῦ τῆς χώρας αὐτῆς.

Στὰ ἐπόμενα κεφάλαια τοῦ βιβλίου παρατίθεται πλῆθος πληροφοριῶν καὶ στοιχείων γιὰ τὶς δραστηριότητες τοῦ Ἀναστασίου, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀνάκτηση καὶ οἰκοδόμησιν πολλῶν ναῶν, σχολείων, ἐκκλησιαστικῶν κτηρίων, ἔργων ὁδοποιίας. Σημαντικὲς εἶναι οἱ πρωτοβουλίες του γιὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἐκπαίδευση, τὴν παιδεία γενικώτερα ὅλων τῶν βαθμίδων, μὲ εἰδικὴ ἀναφορὰ στὸ Πανεπιστήμιο «Λόγος». Ὑγεία, πρόνοια, διακονία ἀγάπης, περιβάλλον, πολιτισμὸς γίνονται ἀντικείμενο ἀδιάκοπης προσπάθειας, χάρις καὶ στὴ βοήθεια πολυάριθμων «συνεργῶν ἐν Κυρίῳ», στοὺς ὁποίους ἀναφέρεται μὲ αἰσθήματα βαθιᾶς εὐγνωμοσύνης. Ἡ κρίσιμη στὸ Κοσσυφοπέδιο, ἡ περίθαλψη μουσουλμάνων προσφύγων, ὁ πόνος του γιὰ τὴν Ἁγία Σοφία, περνοῦν μέσα στίς σελίδες τοῦ βιβλίου. Ἡ δραστηριότητά του ἐκτείνεται ποικιλοτρόπως καὶ ἐκτὸς χώρας, τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν οἰκουμενικὴ κίνησιν εἶναι πλούσιο, ἡ πολυμέρεια τῆς προσφορᾶς του ὁδηγεῖ στὴν εὐρύτερη ἀναγνώρισή του. Τὸ ἔτος 2000, μὲ ἀπόφαση τῆς ὀλομέλειας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, προτείνεται ὡς ὑποψήφιος γιὰ τὸ Νομπέλ Εἰρήνης.

Στὸ τελευταῖο μέρος τοῦ βιβλίου ξεχωρίζουν οἱ ἀπόψεις του γιὰ διαχρονικά καὶ πνευματικὰ θέματα. Γιὰ τὸ θέμα τοῦ θανάτου παραπέμπει στὴν παρήγορη, φωτεινὴ καὶ ἀναστάσιμη ἀντιμετώπισή του ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ πίστιν. Γιὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν δυσκολιῶν τῆς πορείας του παραπέμπει στὴ στήριξιν

καὶ τὸ κουράγιο ποὺ ἀντλεῖ ἀπὸ τὴ δύναμη τῆς προσευχῆς. Ἡ πνευματικὴ πρότασή του γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῆς πρόσφατης πανδημίας τοῦ Covid-19 εἶναι ἐντυπωσιακὴ: Στὴν ὁδηγία «κρατᾶτε ἀποστάσεις» ἀντιτάσσει τὴν παρότρυνση: «πλησιάστε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο πνευματικὰ μὲ ταπεινώση, ἀγάπη καὶ ἐλπίδα». Στὴν ὁδηγία «φορᾶτε τὴ μάσκα γιὰ τὴν προστασία τῆς υἱείας» προτρέπει νὰ ἀποφεύγουμε ἐπίμονα τὶς μάσκες κάθε μορφῆς ὑποκρισίας, ἡ ὁποία μολύνει ἐπικίνδυνα τὶς ἀνθρώπινες σχέσεις. Στὶς συγκρούσεις ποὺ βιώνει σήμερα ἡ ἀνθρωπότητα, παρὰ τὶς ἐκπληκτικὲς τεχνολογικὲς ἐξελίξεις καὶ τὴ μεγάλη πρόοδο, τὸ πνευματικὸ ἀντίδοτο ποὺ προτείνει ὁ Ἀναστάσιος εἶναι ἡ ἀγάπη, γιατί μόνον ἡ ἐξουσία τῆς ἀγάπης μπορεῖ νὰ νικήσει τὴν ἀγάπη γιὰ ἐξουσία ποὺ δηλητηριάζει ἀνέκαθεν τὶς ἀνθρώπινες κοινωνίες.

Τὸ ἐν λόγω βιβλίον εἶναι ἓνα πυκνὸ αὐτοβιογραφικὸ κείμενο, στὶς σελίδες τοῦ ὁποίου συστηματικὰ, μὲ τρόπο ἄμεσο, ἀπλὸ καὶ ἐντυπωσιακὸ, μὲ λόγο ποὺ δὲν ὑστερεῖ καθόλου στὴ ζωντάνια μιᾶς προφορικῆς ἀφήγησης, συμπλέκεται καὶ διαπλέκεται ἡ προσωπικὴ πορεία τοῦ Ἀναστασίου μὲ ὅλα τὰ ἱστορικὰ, πολιτικὰ καὶ θρησκευτικὰ γεγονότα τῆς περιόδου. Ἐπιλεγμένα κείμενα τοῦ ἰδίου, ὅπως ὁ ἐξαιρετικὸς ἀναστάσιμος λόγος τοῦ 2021 ἀλλὰ καὶ πλούσιο φωτογραφικὸ ὕλικό (παρεμβάλλεται μεταξὺ τῶν σελίδων 272-273) διανθίζουν καὶ ἐμπλουτίζουν τὴν εἰκόνα τῆς μακρᾶς καὶ περίπλοκης πορείας του σὲ δύσβατες ἀτραπούς καὶ ἀνηφορικὰ πνευματικὰ μονοπάτια. Τὸ βιβλίον κλείνει μὲ ἓνα ἐποπτικὸ κείμενο, ὅπου ἐκτίθενται οἱ σταθμοὶ τῆς πορείας του [σσ. 275-288] καὶ ἓναν κατάλογο τοῦ

πλούσιου καὶ πολὺπλευρου συγγραφικοῦ ἔργου του [σσ. 289-310].

Αὐτὸ ποὺ ἀπομένει στὸν ἀναγνώστη τοῦ βιβλίου εἶναι ἡ φωτεινὴ εἰκόνα ἐνὸς οἰκουμενικοῦ Ὁρθοδόξου Ἀρχιεπισκόπου, ποὺ ἐνσαρκώνει τὴν ἐντολὴ τοῦ Ἰησοῦ «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη», μὲ διακονία σὲ συνθήκες σκληρῆς, μὲ ὁδηγὸ του τὸ φῶς τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς ἐλπίδας, μὲ ἀγάπη ζυμωμένη μὲ τὴν ταπεινοφροσύνη γιὰ τὸν Θεὸ καὶ γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἰδιαίτερα τοὺς ἀδικημένους. Ἄλλωστε ἓνας περιεκτικὸς καὶ συνοπτικὸς τίτλος τῆς ζωῆς του, σύμφωνα μὲ τὸν ἴδιο, θὰ μπορούσε νὰ εἶναι: «Ψῆθρος ἀγάπης καὶ εὐχαριστίας μέσα στὴν αἰωνιότητα γιὰ τὸν Αἰῶνιο».

Ἄννα Κόλτσιου-Νικήτα
Ὁμότ. Καθηγήτρια Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

Δημητρίου Β. Γόνη,
Πρώμα ἔργα τοῦ Ἰβάν Σελιμίνσκη
(βούλγαρου ἑλληνοστοῦ)
ἀπὸ τὴν Ἑθνικὴ Βιβλιοθήκη
τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήναι 2023, 286 σσ.

Ὁ Ἰβάν Σελιμίνσκη (Ι.Σ.) ὑπῆρξε ἓνας ἀπὸ τοὺς σημαντικώτερους Βουλγάρους ἑλληνοστῆς τοῦ 19ου αἰ. Ἀρχικὰ ὀνομαζόταν Jordan Georgiev Hristov, ἀλλὰ ἀργότερα, ὅταν ἔγινε μέτοχος τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, ἐξελλήνισε τὰ ὀνόματά του καὶ γιὰ τὸν λόγο αὐτὸν στὶς πηγὲς ἐμφανίζεται ὡς Ἰωάννης (Ἰβάν) Σελιμίνσκη. Τὸ νέο του ἐπώνυμο συνδέεται μὲ τὸ ὄνομα τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας του Σλίβεν, ποὺ στὶς ἑλληνικὲς πηγὲς ἀπαντᾷ ὡς Σιλιμνὸς ἢ Σελιμνός. Τὸ μικρὸ του ὄνομα Ἰωάννης (Ἰβάν) δὲν ἀντιστοιχεῖ στὸ βαπτιστικὸ του ὄνομα, τὸ ὁποῖο ἦταν Jordan (Ἰορδάνης).

Ὁ συγγραφέας τοῦ βιβλίου Ὁμότ. Καθηγητὴς Δημήτριος Β. Γόνης ἀφιερώνει ἀρκετὲς σελίδες στὰ «Προλεγόμενά» τοῦ στὴν παρουσίαση τοῦ βίου καὶ τοῦ συγγραφικοῦ ἔργου τοῦ Ι.Σ. [σσ. 35-44: Καταγωγή, ὄνομα, πρῶτα γράμματα, Προσκύνημα στοὺς Ἁγίους Τόπους καὶ σπουδὲς στὶς Κυδωνίες, Ἀπὸ τὶς Κυδωνίες στὸ Μπρασόβ, Διδακτική, Πατριωτικὴ καὶ κοινωνικὴ δράση σὲ Σλίβεν, Φιλιππούπολη καὶ Βλαχία, Το μεταφραστικὸ τοῦ ἔργο, Ἱατρικὲς σπουδὲς στὴν Ἀθήνα καὶ τὴν Ἰταλία, Ἐπιστροφὴ στὴ Βλαχία, Ὑπηρεσία σὲ ἀσθενεῖς καὶ τὴν πατρίδα, Συγγραφικὸ ἔργο, Ἰδεολογικὸς κόσμος τῶν μεταφράσεων τοῦ στὴν ἑλληνικὴ], ἐπειδὴ γνωρίζει ὅτι σὲ μεγάλο βαθμὸ ὁ Ι.Σ. ἀπουσιάζει ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ βιβλιογραφία.

Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ ἐνασχόληση τοῦ συγγραφέα μὲ τὰ ἔργα τοῦ Ι.Σ. ποὺ ἔχουν διασωθεῖ στὴν Ἑθνικὴ Βιβλιοθήκη τῆς Ἑλλάδος (Ε.Β.Ε.) [σσ. 45-59]. Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὑπὸ τὸν ὄρο πρῶιμα ἔργα τοῦ Ἰβάν Σελιμίνσκη ἐννοοῦνται τὰ ἑλληνικὰ κείμενα ποὺ συνέταξε ὁ Βούλγαρος λόγιος στὴ Βουλγαρία καὶ τὴ Βλαχία κατὰ τὸ χρονικὸ διάστημα 1829-1839 καὶ μετέφερε τὸ 1840 στὴν Ἀθήνα. Τὰ ἔργα αὐτά (πρωτότυπα κείμενα καὶ μεταφράσεις) διακρίνονται ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα ἔργα τοῦ Ι.Σ., καὶ αὐτὰ γραμμένα στὴν ἑλληνικὴ, ποὺ φυλάσσονται στὴν Ἑθνικὴ Βιβλιοθήκη τῆς Βουλγαρίας (στὴ Σόφια) καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀποτελοῦν ἔκφραση ἑνὸς διαφορετικοῦ Ι.Σ., πατριώτη καὶ ἐθνικιστῇ, ἀφοῦ –ὡς γνωστόν– προοδευτικὰ ἀφυπνίστηκε ἡ βουλγαρικὴ συνείδηση τοῦ Ι.Σ. καὶ ὁ ἴδιος ἔθεσε τὸν ἑαυτό του καὶ τὴν πένα του (κυρίως τὴν ἑλληνικὴ) στὴν ὑπηρεσία τοῦ βουλγαρικοῦ

ἔθνους καὶ τῶν συμπατριωτῶν του. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὁ Ι.Σ. ὡς πρὸς τὴ γλῶσσα ἀποτελεῖ τραγικὴ φιγούρα, ἀφοῦ ὡς μέτοχος τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἔγραφε μὲ ἀνεση κείμενα στὴν ἑλληνικὴ, ἀλλὰ ἀδυνατοῦσε νὰ πράξει τὸ ἴδιο στὴ βουλγαρικὴ. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸν καὶ ἀναζητοῦσε ἕναν καλὸ γνώστη τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς βουλγαρικῆς γλώσσας, γιὰ νὰ μεταφράσει ἑλληνικὰ ἔργα τοῦ στὰ βουλγαρικά, ποὺ τὰ θεωροῦσε χρήσιμα γιὰ τὴν πατρίδα καὶ τοὺς συμπατριῶτες του [βλ. ἐνδεικτικὰ στὶς σσ. 36-37, σημ. 42 τοῦ παρόντος ἔργου].

Ὁ συγγραφέας ἐπιπρόσθετα ἀπαντᾷ στὸ εὐλόγο ἐρώτημα: Γιατί τὰ χειρόγραφα αὐτὰ δὲν βρίσκονται στὴ Βουλγαρία, ἀλλὰ στὴν Ε.Β.Ε.; Ὅταν ὁ Ι.Σ. ἀναχώρησε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα γιὰ τὴν Ἰταλία γιὰ νὰ ὀλοκληρώσει ἐκεῖ τὶς ἱατρικὲς σπουδὲς του, ἄφησε πρὸς φύλαξη σὲ κάποιον Ἀπόστολο Βυζάντιο ἕνα μεγάλο κιβώτιο μὲ ἱατρικὰ βιβλία καὶ πολλὰ χειρόγραφα. Τὸ κιβώτιο αὐτό, γιὰ διαφόρους λόγους, ἄλλαξε ἀρκετὲς φορὲς ιδιοκτήτη. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸν τόσο ὁ Σελιμίνσκη, ὅσο καὶ ὁ φίλος του Γ. Ζολότοβιτς ἀπέτυχαν νὰ ἐντοπίσουν τὰ χειρόγραφα. Ἔτσι ὁ ἄγνωστος κάτοχός τους τὰ παρέδωσε στὴν Ε.Β.Ε. Τὰ χειρόγραφα αὐτὰ εἶναι δεμένα σὲ ἑξὶ τόμους· πρόκειται γιὰ τὰ ὑπ' ἀριθμ. 1222-1227 χειρόγραφα τῆς Ε.Β.Ε., γιὰ τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν τρεῖς περιγραφές (Ι. καὶ Ἀλ. Σακκελίωνος, Ν. Δ. Σωτηράκη καὶ Ροσίτσας Dimčeva). Ὁ συγγραφέας Ὁμότ. Καθηγητὴς Δ. Β. Γόνης προβαίνει καὶ αὐτὸς σὲ πλήρη περιγραφὴ τῶν χειρογράφων, μὲ ἀκριβῆ σελιδαρίθμηση καὶ προσθέτει στοιχεῖα χρήσιμα ἀπὸ τὴν περιγραφὴ τῆς Dimčeva, ποὺ εἶναι γραμμένη στὴ νεοβουλγαρικὴ. Στὰ ἀνωτέρω χειρόγραφα φιλοξενοῦνται

έλληνικὲς μεταφράσεις ἔργων τῶν ἐξῆς συγγραφέων: P.-H. Holbach, Gabriel Bonnot de Mably, L. B. Francoeur, J.-Fr. Callet, C. F. Volney, Joseph Weber. Στὶς ἀνωτέρω μεταφράσεις ὁ συγγραφέας προσθέτει καὶ ἄλλες δύο μὲ τίτλους: *Λογικὴ ἢ Σκέψις ἐπὶ τῶν πρώτων ἐνεργειῶν τοῦ νοῦς καὶ Ἐκ τῶν διαλόγων Α, Β, Γ, γινῶμαι ἐξελληνισμέναι*, τὰ πρωτότυπα γαλλικὰ κείμενα τῶν ὁποίων δὲν κατόρθωσε νὰ ἐπιστημάνει. Συγκρίνοντας τὴν περιγραφὴ τῶν χειρογράφων τῆς E.B.E. μὲ τὸ περιεχόμενο τῆς ἐπιστολῆς τοῦ I.Σ. πρὸς τὸν Γ. Ζολότοβιτς, σημειώνεται ὅτι ἀπὸ τὰ χειρόγραφα φαίνεται νὰ χάθηκε μόνο τὸ μεταφρασμένο ἔργο τοῦ Ch. Fr. Dupuis μὲ τίτλο: *Περὶ τῆς ἀρχῆς πασῶν τῶν θρησκειῶν*. Ὁ Ὁμότ. Καθηγητὴς Δ. Β. Γόνης διατυπώνει τὴν ἄποψη ὅτι στόχος τῶν μεταφράσεων τοῦ I.B. ἦταν ἡ ἔκδοσή τους ἀπὸ κάποιους ἐκδοτικούς οἴκους στὴν Ἑλλάδα, γι' αὐτὸ καὶ τὶς εἶχε μεταφέρει στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴ Βλαχία, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν κατέστη δυνατόν, ἀφ' ἑνὸς γιατί ὀρισμένα ἀπὸ τὰ ἔργα αὐτὰ εἶχαν ἐκδοθεῖ ἀπὸ μεταφράσεις ἄλλων καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐπειδὴ τὰ ὑπόλοιπα ἀποκλείστηκαν ἐκδοτικὰ εἴτε ἐξ αἰτίας τῆς μεγάλης ἐκτάσεώς τους εἴτε ἐξ αἰτίας τῆς γενικώτερης ιδεολογίας τῶν συγγραφέων τους [σσ. 38-39].

Στὸ τρίτο μέρος τῶν «Προλεγόμενων» [σσ. 60-74] παρουσιάζονται τὰ ἑνδεκα ἔργα τοῦ I.Σ. ποὺ δημοσιεύονται στὸ παρὸν βιβλίο. Ἡ παρουσίαση αὐτὴ ἀναφέρεται στὴν αἰτία τῆς συγγραφῆς, στὸν τόπο καὶ τὸν χρόνο συντάξεως καὶ στὸ περιεχόμενο κάθε ἔργου ἢ ἐργιδίου. Ὅλα τὰ ἐκδιδόμενα ἔργα χειρογράφως φιλοξενοῦνται στὸν ὑπ' ἀριθμ. 1227 χειρόγραφο κώδικα τῆς E.B.E. Τὰ ἔργα αὐτά, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ

περιεχομένου τους, ἐντάσσονται στὶς ἐξῆς τέσσερις κατηγορίες: I. Ἐκπαιδευτικά-Ἐκκλησιαστικά, II. Ὁμιλίες θρησκευτικές, III. Εἰσαγωγὲς καὶ πρόλογοι σὲ μεταφράσεις καὶ IV. Ἐπιστολογραφία.

Τὰ ἐκδεδωμένα κείμενα καταλαμβάνουν τὸ Β' μέρος τοῦ ἐν λόγῳ βιβλίου. Ἡ ἔκδοσή τους εἶναι ἡμικριτική καὶ τὸ κριτικὸ ὑπόμνημα ἐκάστου κειμένου παρατίθεται μετὰ τὸ κείμενο. Τὰ κείμενα ποὺ ἐκδίδονται φέρουν τοὺς ἐξῆς τίτλους [σσ. 77-195]:

1. <Σημείωμα περὶ τὴν τῶν κουτίων συμβουλὴν τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον>.

2. Λόγος ἐκφωνηθεὶς ἐν Φιλιππουπόλει τῷ 1829 Σεπτεμβρίου 1 μετὰ τὴν ἐξέτασιν ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ Ἁγίου Φιλιππουπόλεως κυρίου Νικηφόρου Μυτηληναίου καὶ πάντων τῶν ἐγκρίτων.

3. Πρόλογος τῆς ἡμετέρας ἐξετάσεως τῷ 1834 Ἀπριλίου 28 ἐν Ροῦσι-δε Βέδε.

4. Λόγος ἐκφωνηθεὶς εἰς τὴν ἄνοιξιν τοῦ ἡμετέρου ἐλληνικοῦ σχολείου ἐν Πλουεστίῳ τῇ 5 Αὐγούστου 1835.

5. Λόγος ἐκφωνηθεὶς ἐν Φιλιππουπόλει τῷ 1829 τὴν Μεγάλην Παρασκευὴν κατὰ ζήτησιν τῶν ἐπιτρόπων τῆς σχολῆς.

6. Λόγος περὶ διαβολῆς ἐκφωνηθεὶς ἐν Φιλιππουπόλει τῷ 1829· τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐκεῖ διελεύσεώς μου.

7. Προσφώνημα εἰς τὰ ἐγκαίνια καὶ ἐορτὴν τοῦ προφήτου Ἡλίου, συντεθὲν μὲν παρὰ τοῦ Ἱ. Σελμίνσκη, ἐκφωνηθὲν δὲ παρ' ἐνὸς τῶν τῆς σχολῆς μαθητῶν τῇ 20 Ἰουλίου <1>833.

8. Πρὸς τοὺς ἀναγινώσκοντας (Προλεγόμενα στὸ ἔργο: Νόμος φυσικὸς ἢ Ἀρχαὶ φυσικαὶ τῆς ἡθικῆς ἐξ αὐτοῦ τοῦ ὁργανισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ παντός, μεταφρασθεὶς ἐκ τῆς Γαλλικῆς εἰς τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν παρὰ Ἱ.).

9. *Πρὸς τοὺς ἀναγνώστας (Συντομότατος πρόλογος στὸ ἔργο Νόμος φυσικός...).*

10. *Ἐκθεσις συνοπτικὴ περὶ τοῦ Ζωϊκοῦ Μαγνητισμοῦ. Μετάφρασις ἐκ τοῦ γερμανικοῦ ιδιώματος.*

11. *Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Ἐπιστολογραφίαν.*

Το Γ' μέρος τοῦ βιβλίου τοῦ Ὁμοτ. Καθηγητοῦ Δ. Β. Γόνη φέρει τὸν τίτλο: «Σημειώσεις καὶ Σχόλια». Ἡ ἐνότητα αὐτὴ φανερὰ κρύβει πολὺ κόπο καὶ μόχθο. Ὁ ἀριθμὸς τῶν σημειώσεων καὶ σχολίων στὰ ἐκδεδομένα κείμενα εἶναι πολὺ μεγάλος (συνολικὰ 480). Ὁ συγγραφέας μὲ αὐτὰ ἐπιθυμεῖ νὰ ἀποκαλύψει τὸν μεγάλο πλοῦτο γνώσεων ποὺ εἶχε ἀποκτήσει ὁ Ι.Σ. ἀπὸ τὴ συμμετοχὴ του στὴν ἐλληνικὴ παιδεία, τὴν ὁποία δὲν δεχόταν παθητικά, ἀλλὰ πάντοτε μὲ κριτικὴ διάθεση. Αὐτὸ φαίνεται ἰδιαίτερα μέσα ἀπὸ τὶς θετικὲς καὶ ἀρνητικὲς κριτικὲς ποὺ ἀσχοῦσε στὰ κείμενά του ἔναντι λογίων ἀνδρῶν καὶ διδασκάλων τοῦ γένους τῶν Ἑλλήνων (Ἀδαμάντιος Κοραΐς, Εὐγένιος Βούλγαρης, Νικηφόρος Θεοτόκης, Κωνσταντῖνος Κούμας, Κωνσταντῖνος Βαρδαλάχος, Νεόφυτος Δούκας, Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος, Σέργιος Μακραιὸς, Ἰακωβάκης Ρίζος Νερουλός), ἀλλὰ καὶ ἔναντι τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος καὶ ἔναντι τῶν δεισιδαιμονιῶν τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς του. Αὐτὸ δὲν εἶναι παράδοξο, ἀφοῦ ὁ Ι.Σ. ὑπῆρξε ὁπαδὸς τοῦ εὐρωπαϊκοῦ καὶ τοῦ ἐλληνικοῦ διαφωτισμοῦ.

Ἡ προσφορὰ τοῦ Ὁμοτ. Καθηγητοῦ Δ. Β. Γόνη μὲ τὴν παρούσα μελέτη εἶναι πολὺπλευρῇ: α) Γνωρίζει στὸν Ἑλληνα ἀναγνώστη ἕναν μεγάλο ἐλληνιστὴ τοῦ 19ου αἰῶνα, τὸν Βούλγαρο Ἰβάν Σελμίνσκη καὶ τὸ ἔργο του, β) προχωρεῖ σὲ

κριτικὴ ἔκδοση τῶν πρώιμων ἐλληνικῶν κειμένων του (1829-1839) καὶ γ) μὲ τὴν πληθώρα τῶν σχολίων του ἀποκαλύπτει τὸν πλούσιο κόσμον τῶν γνώσεων τοῦ Ι.Σ., ἀλλὰ καὶ τὴ στάση του ἔναντι τῆς ἐλληνικῆς παιδείας, τῶν Ἑλλήνων λογίων, τοῦ ἐλληνικοῦ διαφωτισμοῦ καὶ τῶν δεισιδαιμονιῶν τῆς ἐποχῆς του.

Εἰρήνη Κασάπη
Ἐπίκ. Καθηγήτρια
Θεολογικῆς Σχολῆς Ε.Κ.Π.Α.

*Καππαδοκία – Μικρὰ Ἀσία. Ἱστορία
– Θεολογία – Φιλολογία – Τέχνη –
Ἀρχαιολογία – Λαογραφία,
Χρ. Μπαλόγλου (ἐπιμ.),
ἐκδ. Βυζαντινὸς Δόμος – Κ. & Μ. Σταμούλη,
Θεσσαλονίκη 2022, 656 σσ.*

Ἐξ ἀφορμῆς τῆς συμπληρώσεως 100 ἐτῶν ἀπὸ τὴ Μικρασιατικὴ τραγωδία, ἐκδόθηκε ἀφιερωματικὸς τόμος μὲ τὴν ἐπιμέλεια τῶν Χρήστου Μπαλόγλου καὶ Γιώργου Τσοῦτσου. Ἡ συντριπτικὴ πλειονότης τῶν ἐργασιῶν ἐνδιαφέρει καὶ ἀπὸ ἐκκλησιαστικῆς πλευρᾶς. Ὁ Χρ. Μπαλόγλου γράφει γιὰ τὸν ἄνθρωπο ὡς «πολιτικὸν ζῶον» καὶ «ζῶον οἰκονομικόν» κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη καὶ τὸν Μ. Βασίλειο. Ὁ συγγραφέας συγκρίνει τοὺς ὁρισμούς-χαρακτηρισμοὺς τοῦ ἀνθρώπου ἀμφοτέρων, «λαμβάνοντας ὑπ' ὄψιν τὸ θεωρητικόν, φιλοσοφικόν, θεολογικὸν πλαίσιον τῶν ἀπόψεων» τους. Ὁ Ἀν. Μαράς γράφει μὲ θέμα: «Ὁ Πλοῦτος στὶς κοινωνικὲς Ὀμιλίες τοῦ Μεγάλου Βασιλείου». Ὁ Μ. Βασίλειος ἀμφισβητεῖ τὶς περὶ ἰδιοκτησίας ἀντιλήψεις περὶ πλοῦτος τῶν πλουσίων, θεωρώντας ὅτι οἱ τελευταῖοι εἶναι ἀπλῶς διαχειριστὲς τοῦ πλοῦτος καὶ οἰκονόμοι τῶν συνανθρώπων τους. Στὸ πλαίσιο

αὐτὸ ὁ Μέγας Βασίλειος ἀναπτύσσει τὸν ἐνδεδειγμένο τρόπο διαχειρίσεως τοῦ πλούτου.

Τὸ θέμα: «Ὁ Κηρυγματικὸς Λόγος τῶν Πατέρων Βασιλείου τοῦ Μεγάλου καὶ Γρηγορίου Νύσσης ὡς πηγὴ μελέτης τῆς κοινωνικῆς παθογένειας στὴν Καππαδοκία κατὰ τὸν 4ο αἰῶνα» ἀναπτύσσει ἡ Γαρυφαλλιά Θεοδωρίδου. Μέσῳ τῆς ἐργασίας αὐτῆς ἀναπαρίστανται ὅψεις τῆς κοινωνίας καὶ τῆς λαογραφίας τῆς Καισαρείας κατὰ τὸν 4ο αἰῶνα. Ἐν συνεχείᾳ ὁ Χρ. Μπαλόγλου ἀναφέρεται στὰ βιβλικά δεδομένα γιὰ τὴν εἰσαγωγὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴν Καππαδοκία. Ὁριοθετεῖ τὴν ἔρευνά του σὲ ἱστοριοθεολογικὸ πλαίσιο ἀποκλειομένων ἀρχαίων παραδόσεων, ἀποκρύφων κειμένων τῆς Κ.Δ. καὶ προφορικῶν παραδόσεων. Τὴν ἐπίδραση τοῦ ἔργου τοῦ Μ. Βασιλείου καὶ τῆς «Βασιλειάδας» τῆς Καππαδοκίας στὴ διαμόρφωση τῶν Μοναστηριακῶν Οἰκῶν Φιλανθρωπίας καὶ Νοσοκομείων στὸ Βυζάντιο ἐξετάζει ὁ Στ. Μουζάκης. Σύμφωνα μὲ τὸν συγγραφέα τὰ σημερινὰ νοσοκομεία προέρχονται ἀπὸ τὶς ἀνατολικὲς ἐπαρχίες τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας τοῦ 4ου αἰ. Τότε ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καὶ ἡ βυζαντινὴ κοινωνία συνεργάσθηκαν ἐπὶ τῇ βάσει χριστιανικῶν ἀρχῶν «... στὸ χῶρο τῆς κοινωνικῆς διακονίας ἀλλὰ κυρίως τῆς ὀρθολογικῆς ἱατρικῆς». Ὁ Θ. Δρακόπουλος παρουσιάζει ἓνα «Εἰσαγωγικὸ στὸ ἱστορικὸ παράδοξο τοῦ Οὐλφίλα». Ἡ ἐργασία βασίζεται σὲ ἐμβριθῆ μελέτη τῶν πηγῶν. Πρόκειται γιὰ τὸν ἀρειανίζοντα Βυζαντινὸ Ἱεραπόστολο τῶν Γόθων (4ος αἰ.), ὁ ὁποῖος ἐπινόησε τὸ γοτθικὸ ἀλφάβητο, μετέφρασε στὰ γοτθικά τὴ Βίβλο, καθὼς καὶ λειτουργικά καὶ νομικά κείμενα. Καρπὸς τῆς ἱεραποστολικῆς αὐτῆς δραστηριότητος ὑπῆρξε ἡ στροφὴ

τῆς συντριπτικῆς πλειονότητος τῶν γερμανικῶν φύλων πρὸς τὸν Ἀρειανισμό. Ὁ Π. Γιαννόπουλος ἐρευνᾷ τὴ δημιουργία τοῦ θέματος τῆς Καππαδοκίας. Τοποθετεῖ χρονικὰ τὴν κατακλείδα τῆς φάσεως τῆς δημιουργίας τοῦ θέματος αὐτοῦ τὴν ἐποχὴ τοῦ Λέοντος ΣΤ' τοῦ Σοφοῦ μετὰ ἀπὸ τὶς νίκες τῶν Βυζαντινῶν ἐναντίον τῶν Ἀράβων καὶ τῶν Παυλικιανῶν, ποὺ εἶχαν ὡς ἀποτέλεσμα διάφορες ἐδαφικὲς ἀνακατατάξεις. Ἡ Μαρία Ρῶτα ἐξετάζει «Τὸ τέλος τῆς διαμάχης τῶν Εὐνούχων: Ἡ στάση τοῦ Σταυρακίου ἐναντίον τοῦ Ἀετίου στὴν Καππαδοκία (Ἰούνιος 800)». Ἡ συγγραφέας διερευνᾷ καὶ τὴν ἐκδοχὴ νὰ ὀργάνωσε ὁ Σταυράκιος τὴν στάση ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν, παρὰ τὴν ἀμφισβήτηση τῆς συμμετοχῆς του σὲ αὐτήν. Ὁ Ἐπίσκοπος Ἐλαίας Θεοδώρητος διερευνᾷ τὴν καππαδοκικὴ προέλευση τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως Νικαίας-Κωνσταντινουπόλεως βάσει ἐμβριθοῦς μελέτης τῶν πηγῶν καὶ τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας. Ὁ Μ. Βαρβούνης γράφει γιὰ τοὺς ναοὺς καὶ τὴν τελετουργικὴ λαϊκὴ θρησκευτικότητα στὴν Τελμησσὸ τῆς Καππαδοκίας κατὰ τὸν 19ο αἰῶνα ἕως τὸ 1924. Ὁ Κ. Βλασιάδης παρουσιάζει τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῆς Σινασοῦ Καππαδοκίας μαζί μὲ ἐπιγραφές, κείμενα, τραγούδια καὶ παροιμίες τῆς πόλεως. Ὁ Κ. Νίγδελης ἀναδεικνύει τὸν Ταξιάρχην, Ἱερὸ Ναὸ Ἀρχαγγέλων Γαβριὴλ καὶ Μιχαήλ. Γιαναρτᾶς Κιλισέ-Ἐκκλησία τοῦ Καιγόμενου Λίθου, μὲ τὴ βοήθεια πλούσιου φωτογραφικοῦ υἷου. Ὁ Κ. Βλασιάδης παρουσιάζει τραγούδια καὶ χοροὺς ἀπὸ τὴ Σινασοῦ τῆς Καππαδοκίας καὶ ὁ Τ. Σαλκιτζόγλου παρουσιάζει τὸ ταξίδι τῆς Γερτρούδης Μπὲλ στὴν περιοχὴ τῶν Χιλίων καὶ Μιᾶς Ἐκκλησιῶν. Ὁ Π. Καρφόπουλος παρουσιάζει τὴ Μαλακοπή μὲσῳ ἐνὸς ἐκτεταμένου αὐτοβιογραφικοῦ

σημειώματος. Ἡ Μαργαρίτα Δημητριάδου ἀναφέρεται στὴν ἀφύπνιση τῆς ἐλληνικῆς συνειδήσεως τῶν Καππαδοκῶν καὶ τὴ συμβολὴ τους στὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821.

Ὁ Χρ. Μπαλόγλου ἀναφέρεται στὸ ἔργο τοῦ Ἀλέξανδρου Δεσποτόπουλου σχετικὰ μὲ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821. Ὁ Γ. Τσοῦτσος παρουσιάζει καὶ σχολιάζει ὑπὸ το φῶς τοῦ ἐλληνοτουρκικοῦ συμφώνου φιλίας (1930) μία ἄγνωστη συνέντευξη τοῦ παπα-Εὐθὺμ πρὸς τὸν Χρῆστο Ἀγγελομάτη (ἐφημ. *Ἀκρόπολις*, 10.10.1931). Ὁ Ἀρχ. Γαβριὴλ γράφει γιὰ τὸν Γερβάσιο Σουμελίδη, Ἐπίσκοπο Σεβαστείας. Ὁ σπουδαῖος αὐτὸς κληρικὸς εἶχε τὸ θλιβερὸ προνόμιο νὰ τελέσει στὸν κατὰμεστο ἀπὸ Καππαδόκες ναὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Μερσίνας τὴν τελευταία Ἀρχιερατικὴ Λειτουργία ποὺ τελέσθηκε στὴ Μικρὰ Ἀσία πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τοῦ τελευταίου Ρωμιοῦ πρόσφυγα. Ἀκολουθεῖ τὸ ἄρθρο τοῦ Θ. Πυλαρινοῦ ποὺ περιέχει ἐπιστολὰς τοῦ Δημοσθένη Δανιηλίδη

πρὸς τὸν Ἀντώνη Μυστακίδη καὶ τοῦ Μ. Μελετόπουλου ποὺ παρουσιάζει ἐνδελεχῶς τὸ «μακρὸ ὁδοιπορικόν» τοῦ Καππαδόκη κοινωνιολόγου Ἀβροτέλη Ἐλευθερόπουλου. Ἐν συνεχείᾳ ὁ Χρ. Μπαλόγλου παρουσιάζει στοιχεῖα καὶ πτυχὲς τῆς δράσεως τοῦ σπουδαίου κανονολόγου Κωνσταντίνου Μουρατίδη. Σὲ ἐπόμενη ἐργασία του προβαίνει σὲ μιὰ ἀποτίμηση τῶν αἰτίων τῆς Μικρασιατικῆς Καταστροφῆς παρουσιάζοντας τὸ ἔργο τοῦ Κ. Σταματόπουλου, *Πῶς φτάσαμε στὴν Καταστροφή*, ἐκδ. Καπόν, Ἀθήνα 2020. Ἀναδημοσιεύεται ἐπίσης ἄρθρο τῆς Δεσποίνης Κοντοστεργίου γιὰ τὸν Καππαδόκη Πρωτοπρ. Ἰω. Ρωμανίδη, περιέχον πολλὰ στοιχεῖα γιὰ τὴ ζωὴ, τὸν χαρακτήρα καὶ τὴ δράση του.

Ἀξίζουν συγχαρητήρια στὸν ἐκδ. οἶκο Κ. & Μ. Σταμούλη τόσο γιὰ τὸ περιεχόμενο τοῦ τόμου ὅσο καὶ γιὰ τὴν αἰσθητικῶς ἄρτια ἐμφάνισή του.

Γεώργιος Ἀθ. Τσοῦτσος
Πολιτικὸς ἐπιστήμων